

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин алдындагы Д 13.23.673 диссертациялык кеңешинин мүчөсү, педагогика илимдеринин доктору, профессор Рысбаев Сулайман Казыбаевичтин изденүүчү Черикчиева Гулмира Мейманбековнанын «Орто мектептеги кыргыз тили сабагынын натыйжалуулугун жогорулатуунун методикалык шарттары» аттуу темада 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз тили), 13.00.02- окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз тили) шифрына ылайык педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясына

ОПОНЕНТТИК ПИКИРИ

1. **Коргоого кабыл алынган диссертациялык иштин диссертациялык кеңештин шифрына ылайык адистикке туура келиши.** Черикчиева Гулмира Мейманбековнанын «Орто мектептеги кыргыз тили сабагынын натыйжалуулугун жогорулатуунун методикалык шарттары» деген темадагы диссертациялык иши Д 13.23.673 диссертациялык кеңешинин адистигине туура келет;

- диссертациялык изилдөөдө камтылган илимий-методикалык проблемалар 13.00.02- окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз тили) шифрына шайкеш келет.

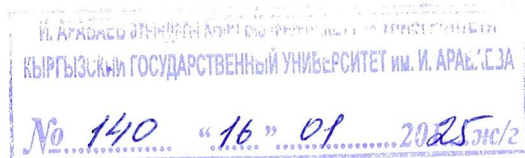
Диссертациянын максаты: Орто мектептеги кыргыз тили сабагынын натыйжалуулугун жогорулатуунун методикалык шарттарын аныктоо менен аны практикада колдонуунун ык-жолдорун иштеп чыгуу, педагогикалык эксперименттик текшерүүлөрдөн өткөрүү менен практикада колдонууга сунуш кылуу.

Максатка ылайык төмөндөгүдөй милдеттер чечилген:

1. Теммага байланыштуу педагогикалык-методикалык, практикалык колдонмолорду, адабияттарды окуп үйрөнүү, жалпылаштыруу жаңы кыргыз тили сабагынын азыркы практикадагы абалын аныктоо ишке ашырылган.

2. Кыргыз тили сабагына коюлуп жаткан азыркы дидактикалык талаптар аныкталган, аларды аткаруунун теориялык жана практикалык маселелерин чечүүнүн жолдору сунушталган.

3. Азыркы кыргыз тили сабагынын натыйжалуулугун жогорулатуунун методикалык шарттары аныкталып, аларды окуу программасында пайдалануунун ык-жолдору, каражаттарын көрсөтүп, колдонууга сунуш кылынган.

3. Иштелип чыккан методикалык ой-сунуштардын алгылыктуулугу педагогикалык эксперимент аркылуу текшерилип, натыйжалары практикага сунуш кылынган.

2. Изилдөөнүн актуалдуулугу төмөндөгүлөр менен аныкталган:

-биринчиден, кыргыз тили сабагы илимий-теориялык жактан кыйла иштелип, көптөгөн тажрыйбалар топтолсо да, сабакта коюлган максаттар толук ишке ашпай, кыргыз тили сабагы мектептеги предметтердин ичинен кызыксыз сабактардын катарында калып келгендиги;

-кыргыз тилин окутуунун методикасы азыркы суроо-талаптарга жооп бергендей ондогон илимий эмгектер жаралса да, кыргыз тили боюнча өтүлүүчү сабак өзүнчө изилдөөнүн, диссертациялык иштин темасы катары иштелбей келаткандыгы;

-мектептер, кыргыз тили жана адабияты кабинеттери азыркы жабдыктар, керектүү каражаттар менен жабдылып, кыргыз тили боюнча сабакты уюштуруп, өткөрүүгө кыйла жакшы шарттар түзүлгөндүгүнө карабастан, кыргыз тил сабагынын натыйжалары али да төмөн бойдон калып отургандыгы.

Аныкталган карама-каршылыктарды жоюу жана ал аркылуу кыргыз тили сабагынын натыйжалуулугун арттыруунун шарттарын жана ык-жолдорун аныктоо иштин актуалдуулугун айкындап турары белгиленген.

3.Илимий жыйынтыктары: *-изилдөөдө алдына коюлган милдеттерине жараша педагогика илими үчүн маанилүү төмөндөгүдөй корутундулар алынган:*

1. жалпы эле сабактын натыйжалуулугу деген эмне, ал натыйжалуулук эмнеден көрүнөт, ошого ылайык сабакка коюлуучу дидактикалык жана методикалык талаптар учурдагы педагогика жана методика илимдеринин мисалында изилденген, ошону менен бирге, учурдагы кыргыз мектептеринде кыргыз тилин окутуунун абалына сереп салынган;

4. Сабактын натыйжалуулугунун белгилери изилденип, ошого жараша кыргыз тилин окутуудагы талаптар, анын натыйжалуулугунун белгилери, деңгээлдери, аларды чечүүнүн теориялык жана практикалык маселелери аныкталган;

5. Азыркы кыргыз тили сабагынын натыйжалуулугун жогорулатуунун методикалык шарттары аныкталып, аларды окуу программасын аткарууда пайдалануунун ык-жолдору, каражаттары көрсөтүп, колдонууга сунушталган.

Атап айтканда, адегенде: 1) Предметтин концепциясын так билүү керектиги белгиленген, т.а. *Кыргыз тили – эне тили сабагы* бул: өзүн-өзү,

өзүнүн айлана-чөйрөсүн, өз улутун билүү; өз элинин тарыхын, маданиятын, үрп-адатын өздөштүрүү;

- кыргыз тили сабагы – ойлонуунун өнөрканасы; жакшы сүйлөп, сабаттуу жазууга машыгуу; окуучунун таанып-билүү ишмердүүлүгүн өркүндөтүү жолу;

2) Мугалим сабактагы өз милдетин так билүүсү керек деп эсептейт;

3) Сабактын натыйжалуулугуна жетүүдө анын максаттарынын, т.а. билим берүүчүлүк, өнүктүрүүчүлүк жана тарбиялоочулук, так коюлушу;

4). Сабактын методикалык мазмунун аныктоо: т.а., эмнеге окутуу керек? кантип окутуу керек? кандайча окутуу керек? эмне үчүн окутуу керек?

5). Окутуу методдорунун так аныкталышы, анын ичинен, *түшүндүрүү жана көрсөтүү; репродуктивдүү т.а., мугалимдин айтып бергенин кайталап аткаруу; проблемалык окутуу; изденүү, эвристикалык метод* (же болбосо, жарым-жартылай изденүү методу), *“интерактивдүү методдор. Ошону менен бирге, окутууда “Инсанга багыттап окутууга айрыкча маани берүү;*

3) түйүндүү жана предметтик компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу;

5) сабактын натыйжалуулугун тактоодо, м.: кыргыз тили сабагынын натыйжалуулугун арттыруунун методикалык шарттары аныкталган, мугалимдер менен окуучулардын кыргыз тили сабагына болгон мамиле-түшүнүктөрү такталган, сабакты жакшыртуунун конкреттүү ык-жолдору иштелип чыккан жана алар сыноого коюлган.

Анын ичинен, методикалык шарттар катары булар белгиленген::

Биринчиден, окуучулардын учурдагы өздүк жана үй-бүлөлүк, социалдык абалын изилдөө;

Экинчи, окутууга жана окуучуга болгон салттуу мамилени өзгөртүү, окуучуну мугалим айтып берген маалымат-билимдерди гана жыйноочу объект эмес, мугалим көрсөткөн багытта, мугалим көрсөткөн ык-жолдо билимди өздөштүрүүчү субъект катары кабыл алуу;

Үчүнчүдөн, сабак алдында билим, билгичтиктерди, көндүмдөрдү так аныктап алуу, м.:.... дил баян жазуунун алдына окуучулар ээ болуучу билгичтиктер ж.б.у.с.

3.1. Алынган натыйжалардын ишенимдүүлүгү булар менен аныкталат, т.а изилдөөдө төмөндөгүдөй көңүл буруучу идеялар айтылган жана алар изилдөөнүн натыйжаларынын ишенимдүүлүгүн далилдейт:

-Изилдөөгө алынган темага ылайык сабактын натыйжалуулугу деген маселе 3-главада терең иликтенген, тактап айтканда, сабактын натыйжалуулугу деген эмне, ал эмнеден көрүнөт, ошого ылайык сабакка коюлуучу дидактикалык жана методикалык талаптар учурдагы педагогика

жана методика илимдериндеги жетишкендиктерге таянылган, ошонун фонунда учурдагы кыргыз мектептеринде кыргыз тилин окутуунун абалы такталган;

-кыргыз тилин окутуудагы учурдагы орчундуу проблемалар көңүлгө алынган, анын натыйжалуулугуна жетүү жолдору, анын ыкмалары жана технологиялары сунушталган;

-азыркы кездеги окуу программалары жана окуу китептери изилдөөгө алынып, алардын сабактын натыйжалуулугуна жетишүүдөгү потенциалына баа берилген жана кыргыз тили сабагынын натыйжалуулугун жогорулатуунун методикалык шарттарын аныкталган, ага жетүүнүн жолдору, каражаттары көрсөтүп, практикага сунушталган.

Мисалы:

1) Натыйжалуу сабак деген эмне? Натыйжалуу сабак кандай болушу керек?-деген суроолорду коюу менен, анын негизги белгилери катары буларды айткан: илимий дидактикалык белги, көрсөтмөлүү дидактикалык белги, системалуу дидактикалык белги, активдүү дидактикалык белги, оптималдуу дидактикалык белги, жеткиликтүү дидактикалык белги, тарбиялоочу дидактикалык белги, ж.б. жана аларды кенен түшүндүргөн.

2) Натыйжалуулуктун деңгээлдери катары: маалыматтык деңгээл, алган билимди практикада колдонуу деңгээли, проблеманы чечүү деңгээли жана чыгармачыл деңгээл деп мүнөздөө менен, анын критерийлери көрсүтгөн.

3). Натыйжалуу сабакка жетүүдө сабактын стратегиясын аныктап алуу – кыргыз тили сабагынын натыйжалуулугун арттыруунун дидактикалык негизги шарты катары айтылган, ж.б.

3.2. Иштин теориялык маанилүүлүгү булар: кыргыз тилин окутуунун методикасында алгачкы жолу кыргыз тили сабагынын натыйжалуулугун арттыруунун методикалык шарттары аныкталган, кыргыз тилин окутууга коюлуп жаткан азыркы талаптарга ылайык иштелген, анда сабактын максаттары, мазмуну, мугалимдин ишмердүүлүгү менен компетенттүүлүгү жөнүндөгү маселелер, окутуунун жаңы парадигмаларын кыргыз тили сабагында колдонуунун методикалык негиздеринин талапка ылайык алгач ирет иштелип чыккан.

4. Алынган жыйынтыктардын практикалык мааниси (тармак, өлкө, үчүн мааниси) изилдөөдөн алынган жыйынтыктар, конкреттүү ой-сунуштар, берилген үлгүлөр кыргыз тили мугалимдерине сабакты даярдоого, план түзүүгө, уюштурууга жана сабакты өткөрүүгө жана анын натыйжалуулугуна жетүүдө даяр теориялык жана практикалык маалыматтарды бере алгандыгы “Кыргыз тилин окутуунун методикасы” курсунун мазмунун байытууга кызмат

кылары, кыргыз тили сабагын окутууну азыркы талапка ылайык жүргүзүүгө керектүү материалдарды бере алгандыгы.

5. Диссертациянын материалдары төмөндөгү басылмаларда чагылдырылган жана опрабацияланган, т.а. изилдөөнүн натыйжалары боюнча республикалык жана эл аралык илимий-практикалык конференцияларда, кеңешмелерде баяндамалар жасалган. Республикалык илимий журналдарында макала түрүндө жарыяланган. Темага байланыштуу сабактын үлгүлөрү боюнча Бишкек шаарында жана Чүй областында У. Абдукаимов атындагы №8, В.Ф. Марков атындагы №1, С.Ибраимов атындагы №2, Ж.Токторбаев атындагы, Сооронбай уулу Дүр атындагы, Искра атындагы, Т.Каракеев атындагы орто мектептерде жана Аманат-Кызыл-Бирдик билим берүү мекемесинде сабактар өтүлүп, талкууланган.

Натыйжада, Черикчиева Гулмира Мейманбековнанын “Орто мектертеги кыргыз тили сабагынын натыйжалуулугун жогорулатуунун методикалык шарттары” деген темадагы диссертациялык ишинде сунушталган ык-жолдор кыргыз тилин жогорку класста окутууда анын натыйжалуулугуна жетүүнүн методикалык шарттары, анын жолдору, шарттары, деңгээлери, методдору тармак үчүн маанилүү болуп саналат.

Авторефераттын мазмуну диссертация менен толук мазмундаш жана жоболору, максат-милдеттери, тыянактары, сунуштары дал келет.

6. Сын пикирлер: 1) Изилдөөнүн экинчи главасында эксперименттик изилдөөнүн методологиясы менен жалпы изилдөөнүн методологиясын аралаштырып жиберген, мында жалпы изилдөөнүн методологиясы жана методдору өзүнчө берилсе болмок, бирок изденүүчү экөөнү тең берген да, чаташууга баргандыгы байкалат;

2) Сабактын натыйжалуулугунун критерийлери, багыттары, жалпыланып, аралаш жана үстүрт берилип калган, биздин оюбузча, окуу программадагы тилдин бөлүктөрүнүн ар бири боюнча, мисалы, фонетика, морфология жана синтаксис, балким, класстар боюнча дагы, так берилсе, диссертациялык иш мындан да мазмундуу болмок;

3) Тыянактуу ойлорду берүүдө илимий эмгектерди талдоодо жана шилтемелерди берүүдө, андагы пикирлерди синтездөө менен өзүнүн автордук тыянактуу пикирлерин айкалыштырып берсе, ишке илимий мамиле так жасалган болор эле, мында көбүнесе, шилтемелер менен гана чектелген учурлар арбын.

8. Эскертүүлөр: Бул айтылгандар мындан ары илимий - изилдөө иштерин жүргүзүүдө диссертантка эскертүү иретинде айтылды.

9. Бүтүм: Жогорудагы айтылган оң пикирлерге таянуу менен Черикчиева Гулмира Мейманбековнанын “Орто мектертеги кыргыз тили сабагынын натыйжалуулугун жогорулатуунун методикалык шарттары” деген темадагы диссертациялык иши 13.00.02-окутуу менен тарбиялоонун теориясы жана методикасы (кыргыз тили) шифрына жараша адистикке ылайык КР УАКтын ага коюлган талаптарга толук жооп берерин, иш өз алдынча аткарылган, толук бүткөн иш катары бааланат жана анын автору педагогика илимдеринин кандидаты аттуу илимий даражаны ыйгарууга толук татыктуу экендигин белгилейм.

Биринчи расмий оппонент: Рысбаев С.К., п.и.д., профессор
13-январь, 2025-ж.

*Код мамаласи
молотбайел
КМШМДКР/иш
Ташкент А. Асанов*

